

УДК 364-32-058.12(=135.2)(477.74)Р«18/19»

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛДОВСЬКОГО ДВОРЯНСТВА БЕССАРАБІЇ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Н. Волканова
аспірантка,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

За допомогою просопографічного методу досліджено добродійну діяльність бессарабських дворян молдовського походження в період військових зіткнень Російської імперії середини ХІХ – початку ХХ ст. Проаналізовано розміри і напрями фінансової та матеріальної допомоги армії з боку аристократії. З'ясовано внесок молдовських дворян у розвиток та становлення політичної, економічної та соціальної сфери регіону.

Ключові слова: дворянство, Бессарабія, Східна війна, російсько-турецька війна 1877-1878 рр., російсько-японська війна.

Благодійна діяльність з давніх часів і до сучасного етапу розвитку суспільства являє собою досить складну людську дію, мотивація якої зумовлена глибинними психологічними та особистісними факторами. Особливо активно вона проявляється у переламні історичні моменти, одним із яких виступає війна та її наслідки.

На середину ХІХ – початок ХХ ст. припав час трьох масштабних збройних конфліктів в Російській імперії – Східна (Кримська) війна 1853-1856 рр., російсько-турецька війна 1877-1878 рр., російсько-японська війна 1904-1905 рр. Під час розгортання кожної військової компанії на перший план виступала важлива соціальна проблема – надання допомоги воїнам та їхнім родинам. Держава, у свою чергу, не змогла впоратися з такою кількістю людей, які потребували підтримки. Тому незмінним помічником в цій справі виступало населення країни. За розмірами добродійності перше місце займали представники заможних дворянських родів. Безпосередню участь в цій справі взяли бессарабські аристократи.

Значна частина нобілітету Бессарабії походила з місцевої молдовської знаті. Так, за переписом 1897 р. молдовські дворяни в краї займали другу позицію після росіян та склали 19,6% (4 281 осіб) від загальної чисельності спадкових та особистих аристократів [1, с. 1-5].

Аналіз досліджень останніх років свідчить, що різні аспекти діяльності представників дворянських родів Бессарабії та Російської імперії в цілому періоду ХІХ-ХХ ст. знайшли достатнє висвітлення у науковій літературі. Зокрема, вітчизняні історики в своїх роботах аналізують правові засади оформлення дворянства Бессарабії, особливості його нобілітації та внутрішньої стратифікації (Л. Циганенко [2]), добродійну, підприємницьку і торгово-фінансову діяльність (Н. Гончарова [3], М. Башли [4]). Дослідниця С. Орлик аналізує поняття благодійності та механізму державної лотереї в імперії після 1914 р. [5]. Однак, слід відзначити, що є певне коло питань, які сьогодні залишилися поза увагою науковців та потребують детального вивчення.

Стаття написана в рамках реалізації спільного українсько-молдовського проекту «Україна – Молдова: спільна історична пам'ять, уроки та перспективи» з метою висвітлення благодійної діяльності молдовських дворян Бессарабії під час військових конфліктів Російської імперії середини ХІХ – початку ХХ ст. Важливим джерелом

дослідження є формулярні списки (облікова документація державного апарату Російської імперії), які знаходяться в Національному архіві Республіки Молдова.

Дворяни молдовського походження посідали одне з важливих місць у житті краю протягом тривалого часу. Вагомим був внесок аристократів-молдован у розвиток та становлення політичної, економічної та соціальної сфери регіону. Важливою була їх роль у фінансовій і матеріальній підтримці воїнів та їх родин під час військових зіткнень Російської імперії середини XIX – початку XX ст.

Відомим доброчинцем періоду Східної війни був бессарабський предводитель дворянства Є. Бальш (1805 р.н.). Народився у м. Ясси, в сім'ї знатного молдовського боярина, володів 14 500 десятинами землі. Єгор Олександрович отримав освіту за кордоном, мав чин надвірного радника. У 1830-1832 рр. працював секретарем російського уряду в Греції. У 1845 р. заснував у м. Кишинів дитячий притулок, який був першим в Бессарабії приватним благодійним закладом [6, с. 66-67]. Під час війни 1853-1856 рр. Є. Бальш перебував на посаді обласного предводителя дворянства. Він не лише організовував та координував усю благодійну діяльність дворян краю, а й особисто жертвував гроші та коней на потреби армії. Імператор 3 серпня 1853 р. оголосив подяку Бальшу в числі інших бессарабських дворян за постачання армії кіннями. Окремо, у 1855 р. Єгор Олександрович перерахував 200 руб. на державне ополчення. За такі щедрі пожертви 4 березня 1855 р. був нагороджений орденом Св. Ганни II ступеня «За допомогу армії в умовах військового часу» [7, арк. 237].

Не менш відомим філантропом був дворянин-молдованин – М. Стамо (1821 р.н.). Микола Захарович мав у володінні 2 700 десятин землі в Сороському повіті. Здобувши освіту в Рішельєвському ліцеї, в 1846 р. розпочав кар'єру з чину губернського секретаря, а в 1862 р. дослужився до надвірного радника. У 1860 р. був обраний Хотинським земським начальником. Під час війни Микола Захарович активно жертвував гроші для армії та флоту, зокрема, у 1856 р. перерахував 20 руб. морським воїнам і їх родинам, які втратили майно в Севастополі. Окрім цього, передав 1 вола на потреби військовослужбовців. За свою активну доброчинну діяльність був нагороджений бронзовою медаллю на Андріївській стрічці «В пам'ять війни 1853-1856 годов» [8, арк. 3-8].

Представником відомої молдовської дворянської родини у краї був Віктор Іванович Лазо (1823 р.н.), який володів 3 000 десятин землі в Оргєєвському повіті. Освіту здобув в Рішельєвському ліцеї, в 1844 р. розпочав кар'єру в дворянських зборах на посаді наглядача «...за правильною поведінкою жителів Оргєєвського повіту». У 1849 р. був обраний почесним попечителем Ізмаїльського повітового училища та щорічно жертвував на його потреби 100 руб. У 1853 р. був переведений попечителем до м. Кишинів. За добросесну роботу в 1871 р. отримав чин колезького асесора. Був одружений на відомій дворянці Олені Руссо [8, арк. 75-79]. Віктор Іванович разом з братом Єгором Лазо активно займалися доброчинною діяльністю у період війни 1853-1856 рр. Так, на облаштування стаєнь в Бессарабській області вони пожертвували 2 сажени соломи та 8 сажени сіна і хмизу, окремо передали на потреби армії 2 волів. За свою ініціативну діяльність В. Лазо був удостоєний медалі «В пам'ять війни 1853-1856 годов» [9, арк. 112].

Щедрим доброчинцем виступав молдованин О. Черкез, який володів 5 129 десятинами землі в Сороському повіті. Військову кар'єру розпочав у 1816 р., вступивши на службу до Константинопольського кадетського корпусу, а в 1849 р. став генерал-майором. Був одружений з дворянкою Московської губернії – Ганною Беклетішевою. У часи Кримської війни активно допомагав армії, зокрема, у 1854 р. передав для державного ополчення 56 руб. 20 коп. Олександр Миколайович за свою бездоганну службу та доброчинну діяльність був нагороджений багатьма орденами, серед яких Св. Ганни II і III ступенів, Св. Станіслава II ступеня, Св. Володимира III ступеня та медалями (срібною на Георгіївській стрічці за російсько-турецьку війну

1828-1829 рр., бронзовою на Андріївській стрічці «В память войны 1853-1856 годов») [10, арк. 123-125].

Відомим благодійником періоду російсько-турецької війни 1877-1878 рр. був титулярний радник Георгій Миколайович Донич (1833 р.н.). Володів 15 256 десятинами землі в м. Кишинів. Навчався в Одеській гімназії. Службу розпочав у 1856 р. в канцелярії Бессарабського військового губернатора, де дослужився до титулярного радника (1873 р.). У 1874 р. був обраний Кишинівсько-Оргєєвським предводителем дворянства. За службу був нагороджений орденами Св. Володимира IV ступеня та Св. Станіслава II ступеня. Батько Георгія – Микола Донич у часи Східної війни надавав допомогу в спорудженні та утриманні нових стасень для коней піхотного графа Добича Балканського полку. Георгій Миколайович під час військового конфлікту 1877-1878 рр. надавав армії допомогу у матеріальному плані, зокрема, у 1877 р. пожертвував військовослужбовцям 50 арш. полотна [11, арк. 148-151].

Доброчинцем молдовського походження періоду військового конфлікту 1877-1878 рр. був і статський радник Іван Єгорович Катаржи (1841 р.н.). У володінні мав 10 994 десятини землі в м. Бельці. У Кишиневі володів кам'яним будинком, який свого часу відвідав імператор Олександр II. Навчався в Санкт-Петербурзькому училищі правознавства, який закінчив з чином губернського секретаря. Кар'єру розпочав у 1870 р., коли був обраний почесним попечителем Сорокського повітового училища (вносив по 400 руб. на рік). У 1873 р. був переведений попечителем до Кишинівської чоловічої прогімназії, на потреби якої жертвував щорічно 1 000 руб. У 1881 р. був обраний на посаду Бессарабського губернського предводителя дворянства, яку займав найдовше з усіх лідерів місцевих дворян – п'ять термінів протягом 15 років. Пожертви вносив не лише грошовою формою (перерахував 25 руб. на облаштування інвалідного дому для постраждалих воїнів), а й матеріальною. Так, у 1877 р. передав військовим 30 сорочок і 10 простирадл [12, арк. 178-183].

Відомою особою в період військового конфлікту 1877-1878 рр. виступав дворянин м. Кишинів Іван Іванович Семиградов (1846 р.н.). Володіння мав невеликі – 1 800 десятин землі в Сорокському повіті та кам'яний будинок в Кишиневі. Закінчивши Кишинівську обласну гімназію, з 1869 р. почав працювати в канцелярії бессарабського губернатора. У 1876 р. отримав чин губернського секретаря [11, арк. 155-158]. Під час військового конфлікту брав активну участь в організації благодійних заходів у м. Кишинів, які найчастіше проходили в Олександрівському саду. Іван Іванович безпосередньо допомагав в облаштуванні саду та підготовці проведення концертів, виставок, лотерей-алегрі (різновид лотереї, в якій переможці визначаються відразу після придбання лотерейних квитків) [5, с. 30-31]. Усі зібрані гроші на таких заходах перераховувалися на потреби армії. Також І. Семиградов жертвував фінанси військовослужбовцям, на початку 1877 р. надіслав 10 руб. до Товариства піклування про хворих і поранених воїнів, а в 1878 р. пожертвував – 8 руб. 33 коп. на облаштування інвалідного дому в м. Кишинів. Його дружина Н. Семиградова також брала участь в добродійності, наприклад, разом з іншими бессарабськими дворянками безкоштовно співала на благодійному концерті, який відбувся 27 січня 1878 р. [13].

Серед бессарабського нобілітету молдовського походження почесне місце посідав Василь Іванович Богдан (1862 р.н.). Він походив зі спадкових дворян і володів маєтками у Сорокському повіті загальною площею 4 638 десятин землі. Навчався в Кишинівському реальному училищі, в 1884 р. був обраний почесним мировим суддею. З 1899 р. був обраний на посаду Сорокського повітового предводителя дворянства, яку займав чотири терміни. За бездоганну службу був нагороджений орденами Св. Станіслава II ступеню (1902 р.) та Св. Володимира IV ступеню (1908 р.). У 1909 р. був призначений статським радником [14, арк. 39-43].

Доброчинна діяльність дворянського роду Богдан простежується протягом усього досліджуваного періоду, наприклад, батько Василя – Іван Богдан під час Східної війни пожертвував на державне ополчення 20 руб. [15, арк. 189]. Сам Василь під час російсько-японської війни отримав подяку за участь разом з іншими дворянами в справі залучення пожертвувань і виготовлення госпітальних предметів для дворянських загонів.

Під час військового конфлікту 1904-1905 рр. допомагав армії спадковий дворянин-молдованин І. Бузня (1862 р.н.). Іван Михайлович мав володіння розміром 6 278 десятин землі в Бельцькому повіті. В 1878 р. закінчив Бельцьке повітове училище і розпочав службу в канцелярії Сороксько-Яського предводителя дворянства. Був великим доброчинцем – у 1884 р. призначений покровителем Бельцького училища, на користь якого щорічно вносив 300 руб. Крім цього, в 1887 р. пожертвував учням меблі на суму 800 руб., а в 1890 р. 100 руб. – на влаштування оркестру при училищі. Починаючи з 1907 р., тричі обирався Бельцьким повітовим предводителем дворянства, а у 1912 р. дослужився до чину колезького радника. Мав вищі нагороди – Св. Станіслава II і III ступеня, Св. Ганни III ступеня, Св. Володимира IV ступеня. Його дружиною була відома бессарабська дворянка Євгенія Ласкари [16, арк. 80-86]. Батько Івана – Михайло Бузня в період Кримської війни надіслав на потреби державного ополчення – 27 руб. [15, арк. 189]. Сам Іван Михайлович допомагав армії тютюном і відомим у Російській імперії та за її межами бессарабським вином, зокрема, влітку 1904 р. І. Бузня пожертвував 24 пляшки червоного вина для армії.

Відомим доброчинцем періоду російсько-японської війни був спадковий дворянин Лев Миколайович Стамо (1860 р.н.). Мав невеликі володіння розміром 273 десятини землі в Хотинському повіті та 205 десятин в Бельцькому. Виховання отримав в приватному навчальному закладі. На службу вступив у 1879 р. в драгунський полк, де в 1880 р. отримав унтер-офіцера. У 1907 р. був нагороджений орденом Св. Станіслава III ступеня, а вже у 1908 р. обраний помічником Хотинського повітового предводителя дворянства. Дружиною Л. Стамо була дворянка Елеонора Кохманська. Благодійна діяльність Льва Миколайовича у період війни полягала в фінансовій та матеріальній підтримці армії, лише у 1904 р. ним була зроблена пожертва на користь армії у розмірі 25 руб. та 12 сорочок [17, арк. 11-18].

Отже, бессарабські дворяни молдовського походження під час військових конфліктів Російської імперії середини XIX – початку XX ст. не залишилися осторонь і разом з іншими аристократами краю здійснювали всебічну благодійну діяльність на користь армії, флоту та їхніх родин. Допомога молдовського нобілітету проявлялася у фінансових і матеріальних жертвах, організації благодійних заходів, зборі необхідних для армії речей, які згодом були відправлені в діючу армію. Прослідивши проблему доброчинної діяльності бессарабського нобілітету, можемо констатувати, що майже всі представники дворянських родів брали участь у допомозі армії під час військового часу.

1. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. / Изд. Центр. стат. ком. МВД; [Под ред. Н.А. Тройницкого]. В 89 т. – Т. III: Бессарабская губерния. – 1905. – 312 с.

2. Циганенко Л. Ф. Дворянство Півдня України (друга половина XIX ст. – 1917 р.): Монографія / Л. Ф. Циганенко. – Ізмаїл : СМІЛ, 2010. – 384 с.

3. Гончарова Н. О. Доброчинні ініціативи дворян у Бессарабській губернії / Н. О. Гончарова // Гуржіївські історичні читання. – 2015. – Вип. 10. – С. 96-98.

4. Башли М. І. Російське дворянство в історії Бессарабії (70-ті рр. XIX ст. – початок XX ст.) / М. І. Башли // Матеріали десятої Міжнародної науково-практичної

інтернет-конференції «Україна наукова» (24-26 грудня 2013 р.). – К. : Меганом, 2013. – С. 1-3.

5. Орлик С. Українське суспільство і державна лотерея 1914 р. у Російській імперії: соціально-економічний вимір / Світлана Орлик // Nova Ukraina. – 2015. – № 15. – С. 29-38.

6. Циганенко Л. Ф. Предводителі дворянства Бессарабської губернії та їх роль у системі управління краєм (перша половина XIX ст.) / Л. Ф. Циганенко // Інтелігенція і влада. – 2008. – Вип. 14. – С. 58-68.

7. Державний архів Одеської області, ф. 1, оп. 193, спр. 31, 454 арк.

8. Національний архів Республіки Молдова, ф. 88, оп. 1, спр. 1902, 213 арк.

9. НАРМ, ф. 88, оп. 1, спр. 1408, 417 арк.

10. НАРМ, ф. 88, оп. 1, спр. 1474, 195 арк.

11. НАРМ, ф. 88, оп. 1, ф. 88, оп. 1, спр. 1912, 277 арк.

12. НАРМ, ф. 88, оп. 1, спр. 2012, 369 арк.

13. Бессарабские губернские ведомости. – № 2. – 1878. – 23 января.

14. НАРМ, ф. 88, оп. 2, спр. 59, 72 арк.

15. НАРМ, ф. 88, оп. 1, спр. 1391, 356 арк.

16. НАРМ, ф. 88, оп. 1, спр. 173, 96 арк.

17. НАРМ, ф. 88, оп. 1, спр. 193, 18 арк.

Волканова Н. Благотворительная деятельность молдавского дворянства Бессарабии в период военных конфликтов середины XIX – начала XX в.

С помощью просопографического метода исследована благотворительная деятельность бессарабских дворян молдавского происхождения в период военных столкновений Российской империи середины XIX – начала XX вв. Проанализированы размеры и направления финансовой и материальной помощи армии со стороны аристократии. Выяснен вклад молдавских дворян в развитие и становление политической, экономической и социальной сферы региона.

Ключевые слова: дворянство, Бессарабия, Восточная война, русско-турецкая война 1877-1878 гг., русско-японская война.

Volkanova N. Charitable activity of the Moldavian nobility of Bessarabia in the period of military conflicts in the middle of the 19th – early 20th centuries.

With the help of the survey method, the charitable activity of the Bessarabian nobles of Moldavian origin during the military conflicts of the Russian Empire from the middle of the nineteenth and early twentieth centuries was investigated. The size and directions of the financial and material aid of the army from the side of the aristocracy are analyzed.

Key words: nobility, Bessarabia, Eastern war, Russian-Turkish war of 1877-1878, Russian-Japanese war.